УДК 343.9
DOI https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print)13.2026.137-142

О. В. Кузьменко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: olena.kuzmenko@e-u.edu.ua
ORCID 0000-0002-6117-523X;
В. Я. Линник,
суддя Ірпінського міського суду
Київської області у відставці
email: vlik2768@gmail.com
ORCID 0009-0007-2366-7536

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

CONDUCT OF INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS BY THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENCES IN THE FIELD OF TAXATION

Стаття присвячена діяльності Бюро економічної безпеки України, зокрема щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування.

Було встановлено, що в сучасних умовах діяльність Бюро економічної безпеки України спрямована на протидію складним економічним схемам ухилення від оподаткування, які характеризуються високим рівнем латентності, використанням фіктивних суб'єктів господарювання, електронного документообігу та транзитно-конвертаційних механізмів. У зв'язку із цим особливого значення набуває питання організації й тактики проведення таких слідчих (розшукових) дій, як обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, допит, огляд, призначення експертиз, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Зазначено, що для розкриття кримінальних правопорушень у сфері оподаткування вагомим є збирання та дослідження відповідної доказової бази, що обумовлює потребу в здійсненні комплексу слідчих (розшукових) дій. Саме на основі отриманих доказів фіксується факт вчинення правопорушення, здійснюється його подальша правова кваліфікація та підтверджується чи спростовується причетність конкретних осіб до протиправної діяльності. І тому доцільним є створення єдиних методичних рекомендацій для детективів Бюро економічної безпеки України, які б визначали особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у справах зазначеної категорії. Це сприятиме забезпеченню належної якості збору доказової інформації, мінімізації процесуальних помилок і підвищенню рівня допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Зроблено висновок, що чинний порядок отримання доступу до електронних інформаційних систем часто характеризується надмірною тривалістю та складністю процесуальних процедур, що може призводити до втрати важливої доказової інформації. У зв'язку із цим доцільним видається внесення змін до кримінального процесуального законодавства щодо більш чіткого

© Кузьменко О. В., Линник В. Я., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

врегулювання порядку тимчасового доступу до електронних даних, а також запровадження механізмів оперативного збереження цифрової інформації до моменту отримання судового дозволу.

Ключові слова: *Бюро економічної безпеки, слідчі (розшукові) дії, досудове розслідування, кримінальне провадження, кримінальні правопорушення, оподаткування, податки, податкові злочини.*

The article is devoted to the activities of the Bureau of Economic Security of Ukraine, in particular, to the conduct of investigative (search) actions during the pre-trial investigation of criminal offenses in the field of taxation.

The authors established that in modern conditions the activities of the Bureau of Economic Security of Ukraine are aimed at counteracting complex economic schemes of tax evasion, which are characterized by a high level of latency, the use of fictitious business entities, electronic document flow and transit-conversion mechanisms. In this regard, the issue of organization and tactics of conducting such investigative (search) actions as a search, temporary access to things and documents, interrogation, inspection, appointment of expertise, as well as conducting covert investigative (search) actions is of particular importance.

It is noted that in order to uncover criminal offenses in the field of taxation, it is necessary to collect and study the appropriate evidence base, which necessitates the need to carry out a complex of investigative (search) actions. It is on the basis of the evidence obtained that the fact of committing an offense is recorded, its further legal qualification is carried out, and the involvement of specific individuals in illegal activities is confirmed or refuted. Therefore, it is advisable to create unified methodological recommendations for detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine, which would determine the specifics of the tactics of conducting individual investigative (search) actions in cases of the specified category. This will help ensure the proper quality of collecting evidentiary information, minimize procedural errors, and increase the level of admissibility of evidence in criminal proceedings. It is concluded that the current procedure for obtaining access to electronic information systems is often characterized by excessive duration and complexity of procedural procedures, which can lead to the loss of important evidentiary information. In this regard, it seems advisable to make amendments to the criminal procedural legislation to more clearly regulate the procedure for temporary access to electronic data, as well as introduce mechanisms for the prompt storage of digital information until a court permit is obtained.

Keywords: *Bureau of Economic Security, investigative (search) actions, pre-trial investigation, criminal proceedings, criminal offenses, taxation, taxes, tax crimes.*

Постановка проблеми та її актуальність. Проблематика розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням рівня тінізації економіки, поширенням складних схем ухилення від сплати податків, використанням транзитно-конвертаційних механізмів, а також активним застосуванням цифрових технологій для приховування незаконної фінансово-господарської діяльності. Ефективна протидія таким правопорушенням є одним із ключових напрямів забезпечення економічної безпеки держави, стабільності бюджетної системи та належного функціонування фінансового сектору України.

У системі органів, уповноважених на протидію економічним злочинам, важливе значення має Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ, Бюро) як центральний орган виконавчої влади, на який покладено завдання щодо виявлення, припинення, розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави. Одним із пріоритетних напрямів діяльності Бюро є саме розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, зокрема ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та інших правопорушень, які негативно впливають на наповнення державного бюджету.

Водночас практика діяльності органів досудового розслідування свідчить про наявність значних труднощів у проведенні слідчих (розшукових) дій під час документування й доказування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. Такі труднощі обумовлені високим рівнем латентності податкових кримінальних правопорушень, складністю встановлення фактичних фінансово-господарських операцій, використанням розгалужених схем взаємодії між суб'єктами господарювання, швидким переміщенням електронної інформації, а також потребою в залученні спеціальних економічних знань у процесі доказування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінальні правопорушення в сфері оподаткування, методику їхнього розслідування та особливості відповідної діяльності правоохоронних органів досліджували багато вчених, серед яких: А. С. Амеліна, Н. В. Добрянська, О. Ю. Дрозд, Ю. В. Гуцуляк, А. О. Максюта, Л. О. Падалка, В. М. Шевчук та інші. Однак існує потреба в комплексному дослідженні особливостей проведення слідчих (розшукових) дій Бюро економічної безпеки України під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, яка обумовлюється як потребами в правозастосовній практиці, так і в подальшому розвитку наукових підходів до організації та тактики досудового розслідування економічних злочинів.

Мета статті. Дослідження основних положень проведення слідчих (розшукових) дій Бюро економічної безпеки України під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування значною мірою залежить від своєчасного, законного й тактично правильного проведення слідчих (розшукових) дій. Саме ці процесуальні заходи забезпечують отримання доказової інформації, потрібної для встановлення обставин кримінального правопорушення, виявлення осіб, причетних до його вчинення, а також підтвердження фактів незаконної фінансово-господарської діяльності.

У сучасних умовах діяльність Бюро економічної безпеки України спрямована на протидію складним економічним схемам ухилення від оподаткування, які характеризуються високим рівнем латентності, використанням фіктивних суб'єктів господарювання, електронного документообігу та транзитно-конвертаційних механізмів. У зв'язку із цим особливого значення набуває питання організації та тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Варто зазначити, що специфіка розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування обумовлюється складністю механізму вчинення таких діянь, значним обсягом фінансової документації, потребою в аналізі господарських операцій і використанням спеціальних економічних знань. Це зі свого боку вимагає від детективів БЕБ комплексного підходу до проведення слідчих (розшукових) дій і належного процесуального забезпечення отриманих доказів.

Відповідно до п. 1 ст. 8 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» БЕБ здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; інформаційно-пошукову й аналітично-інформаційну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України; а також розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [1].

Діяльність БЕБ України переважно спрямована на здійснення аналітичної роботи з інформаційними базами даних і виявлення системних економічних кримінальних правопорушень без акценту на застосуванні оперативно-розшукових заходів і проведенні обшуків. Під час створення БЕБ у нормативно-правову основу його функціонування було закладено впровадження сучасної моделі правоохоронної діяльності, що тривалий час ефективно застосовується в державах Європи та Сполучених Штатах Америки.

Як зазначають І. В. Шульженко та К. В. Дядюра, ця модель складається з кримінального аналізу та керованої розвідувальної аналітики (ILP – Inteligence Led Policing), яка дає змогу правоохоронцям на один крок випереджати злочинців. ILP-модель дає правоохоронним аналітикам нагоду визначати й бачити тенденції та закономірності, що пов'язують різні злочини,

осіб і місцезнаходження, що зі свого боку підвищує ефективність щодо запобігання злочинів для економічної безпеки держави [2, с. 76].

Звичайно, в період воєнного стану БЕБ акцентувала свою діяльність насамперед на: виявленні та реагуванні на необґрунтоване завищення цін; виявленні й зупиненні діяльності тих підприємств, які здійснюють незаконну торгівлю з Росією та Білоруссю, зокрема переміщення товарів контрабандним способом; встановленні суб'єктів господарської діяльності, де кінцевими бенефіціарами є резиденти Росії та Білорусі; встановленні активів Росії та Білорусі, а також їх громадян; попередженні незаконних дій з гуманітарною допомогою; боротьбі з негативними проявами, які заважають бізнесу відновлювати економіку держави та розслідуванню кримінальних проваджень [3].

Однак розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, й досі становить значну частину діяльності цього державного органу. Відповідно до «Звіту про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2025 рік» упродовж 2025 року детективи БЕБ здійснювали розслідування в 6 896 кримінальних провадженнях, із яких 6 243 – у сфері господарської діяльності [4, с. 30].

Так, наприклад, в одній із резонансних справ щодо детінізації ринку азартних ігор у результаті спецоперації детективи БЕБ викрили мережу нелегальних гральних закладів. За даними досудового розслідування, нелегальні зали працювали в різних районах Києва без жодних дозвільних документів. Свою роботу ретельно маскували, до гри допускали лише перевірених клієнтів.

Детективи провели понад 20 одночасних обшуків у приміщеннях, де працювали гральні заклади, та за місцями проживання фігурантів. У результаті вилучено комп'ютерну техніку, мобільні телефони, готівку, отриману від гравців, тощо. Організатору та його спільникам повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 203-2 КК України. Розслідування триває. Призначено судові експертизи, проводяться допити свідків, установлюється повне коло осіб, причетних до незаконної діяльності [4, с. 35–36].

Крім того, за матеріалами детективів БЕБ, винесено вирок співучасникам схеми переміщення контрабандних сигарет у цистернах. Встановлено, що для вивезення контрафактних тютюнових виробів за кордон мешканці Закарпаття приховували товар у цистернах для палива. Транспортні засоби, які використовувалися для перевезення контрабанди через митний кордон до країн ЄС, оформлювалися як порожні, а назад поверталися заповнені пальним.

У результаті проведення слідчих дій вилучено партію фальсифікованих тютюнових виробів загальною вартістю понад 60 млн грн. Суд виніс вирок і визнав підозрюваних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 204 та ч. 2 ст. 201-4 КК України. Одному з учасників призначено покарання у формі штрафу в розмірі 1,7 млн грн із конфіскацією та знищенням незаконно виготовлених товарів. Ще двох його спільників суд зобов'язав сплатити по 1,4 млн грн штрафу [4, с. 38].

Також детективи БЕБ викрили організовану злочинну групу, причетну до привласнення 17,6 млн грн бюджетних коштів, виділених на закупівлю укриттів цивільного захисту для закладів освіти на Київщині та Одещині. Висновками понад 20 судових експертиз (будівельно-технічних, економічних, почеркознавчих, комплексних будівельно-технічної та експертизи матеріалів, речовин і виробів, комп'ютерно-технічних експертиз) установлено невідповідність укриттів захисним властивостям і підтверджено збитки, завдані територіальним громадам Київської та Одеської областей, на загальну суму понад 17,6 млн грн. Арештовано рухоме й нерухоме майно підозрюваних на суму понад 14 млн грн, а також обрано запобіжні заходи – застави на загальну суму 18,2 млн грн. Водночас із матеріалів вказаного кримінального провадження виділено та направлено до суду 6 кримінальних проваджень стосовно п'яти службових осіб навчальних закладів за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК України (службові особи діяли поза межами організованої злочинної групи та спільного умислу її учасників). Досудове розслідування в кримінальному провадженні фактично завершено, наразі виконуються вимоги статті 290 КПК України [4, с. 40–41].

Отже, на нашу думку, для розкриття кримінальних правопорушень у сфері оподаткування вагомим є збирання та дослідження відповідної доказової бази, що обумовлює потребу в здійсненні

комплексу слідчих (розшукових) дій. Саме на основі отриманих доказів фіксується факт вчинення правопорушення, відбувається його подальша правова кваліфікація та підтверджується чи спростовується причетність конкретних осіб до протиправної діяльності. У цьому контексті, визначаючи типові слідчі (розшукові) дії в межах досудового розслідування податкових злочинів, особливого значення набуває правильне встановлення та ідентифікація джерел доказової інформації.

Саме тому важливим напрямом підвищення ефективності досудового розслідування має стати й розроблення спеціалізованої методики проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних з ухиленням від оподаткування. Практика свідчить, що під час проведення обшуків, оглядів і вилучення документів нерідко виникають проблеми, пов'язані з належною фіксацією електронних доказів, вилученням цифрових носіїв інформації та роботою з бухгалтерськими програмами. Вважаємо, що доцільним є створення єдиних методичних рекомендацій для детективів Бюро економічної безпеки України, які б визначали особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у справах зазначеної категорії. Це сприятиме забезпеченню належної якості збору доказової інформації, мінімізації процесуальних помилок і підвищенню рівня допустимості доказів у кримінальному провадженні.

На думку деяких вчених, з огляду на специфіку об'єкта та об'єктивної сторони податкового кримінального правопорушення до найбільш типових слідчих дій у процесі досудового розслідування можна віднести: надіслання запитів до реєстрів права власності, Єдиного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, інших органів, що є розпорядниками інформації про суб'єкта господарювання та його господарські операції; огляд документів фінансово-господарської діяльності, бухгалтерської й податкової звітності, бланків документів, а також огляд комп'ютерної техніки та носіїв інформації в електронному виді; залучення фахівців у сфері податкового й бухгалтерського обліку, аудиторів, ревізорів тощо до огляду документів і визначення їхнього змісту; проведення документарної, економічної, криміналістичної та інших видів експертиз [5, с. 106].

Варто також зазначити, що з огляду на те, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування одним із ключових процесуальних джерел доказів є документи, то й першочергові слідчі (розшукові) дії мають бути орієнтовані на оперативне та максимально повне збирання всієї документації, що стосується господарських операцій, відображення яких у податковому обліку призвело до порушення чинного законодавства.

Погоджуємося з думкою, що водночас важливу роль відіграє проведення ретельного огляду та вивчення вилучених документів бухгалтерського й податкового обліку з метою їх систематизації, визначення ознак підробки тощо. Отже, досягнення результатів під час розслідування податкових злочинів можливе лише в разі проведення своєчасного й повним обсягом слідчого огляду та вилучення документів. Характерною особливістю цієї категорії злочинів є те, що особи, які їх вчиняють, вимушені використовувати різні документи. Документи з цієї категорії кримінальних проваджень можуть бути і процесуальними джерелами доказів, і речовими доками [6, с. 363].

Зазвичай із сучасним розвитком технологій усе більше доказів містяться виключно на електронних носіях. Тому, на нашу думку, одним із перспективних напрямів удосконалення діяльності БЕБ України під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування є вдосконалення процесуального порядку отримання та фіксації електронних доказів. У сучасних умовах значна частина фінансово-господарської документації існує виключно в електронній формі, а механізми ухилення від оподаткування нерідко реалізуються через електронний документообіг, дистанційне банківське обслуговування й використання цифрових платформ. Водночас чинний порядок отримання доступу до електронних інформаційних систем часто характеризується надмірною тривалістю та складністю процесуальних процедур, що може призводити до втрати важливої доказової інформації. У зв'язку із цим доцільним видається внесення змін до кримінального процесуального законодавства щодо більш чіткого врегулювання порядку тимчасового доступу до електронних даних, а також запровадження механізмів оперативного збереження цифрової інформації до моменту отримання судового дозволу.

Висновки. Отже, специфіка розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування обумовлюється складністю механізму вчинення таких діянь, значним обсягом фінансової документації, потребою в аналізі господарських операцій і використанням спеціальних економічних знань. Це зі свого боку вимагає від детективів Бюро економічної безпеки України комплексного підходу до проведення слідчих (розшукових) дій і належного процесуального забезпечення отриманих доказів.

Водночас сучасна практика діяльності Бюро економічної безпеки України свідчить про наявність ряду проблем, пов'язаних із процедурою отримання електронних доказів, організацією проведення окремих слідчих (розшукових) дій і забезпеченням балансу між інтересами кримінального провадження та правами суб'єктів господарювання. У зв'язку із цим існує потреба у вдосконаленні кримінального процесуального законодавства, розробленні спеціалізованих методичних рекомендацій щодо проведення слідчих (розшукових) дій у справах про податкові правопорушення, а також посиленні аналітичної складової діяльності БЕБ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n87

2. Шульженко І. В., Дядюра К. В. Бюро економічної безпеки України: забезпечення економічної безпеки держави, міжнародний досвід та шляхи реформування. *Інтелект, особистість, цивілізація*. 2023. № 1. С. 74–79. DOI 10.33274/2079-4835-2023-26-1-74-79

3. У пріоритетах БЕБ – сприяння відновленню економіки / Кабінет Міністрів України : офіційний вебсайт. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/u-prioritetah-beb-spriyannya-vidnovlennyu-ekonomiki

4. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2025 рік / БЕБ України : офіційний вебсайт. URL : https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity

5. Добрянська Н. В., Давиденко В. В. Типові слідчі дії під час досудового розслідування ухилення від сплати податків та зборів (обов'язкових платежів). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. № 2, том 35 (74). С. 103–107. DOI 10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/16

6. Амеліна А. С., Кужільна А. Б. Огляд документів при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 362–365. DOI 10.32782/2524-0374/2019-6/86

Дата надходження статті: 05.05.2026
Дата прийняття статті: 25.05.2026
Дата публікації статті: 29.05.2026